

O VARĂ CE NU MAI APUNE

Radu Sergiu Ruba (n. 1954, Ardud, jud. Satu Mare) a urmat o parte din cursurile primare la Rătești, în județul de baștină, apoi la Școala pentru Nevăzători din Cluj. La vârsta de 11 ani și-a pierdut complet vederea. A absolvit în 1978 Facultatea de Limbi Străine, specializarea franceză-engleză, din cadrul Universității din București. A fost profesor de limbă franceză, inspector în Ministerul Educației, traducător și interpret, ziarist în presa scrisă și radiofonică, lector de limbă engleză în cadrul unor programe organizate de British Council din capitală. În perioada 2010–2012 a fost consilier al ministrului muncii. În prezent este președintele Asociației Nevăzătorilor din România, redactor al revistei *Impact*, realizator de emisiuni la Societatea Română de Radio-difuziune. Face parte din conducerea Uniunii Europene a Nevăzătorilor.

A debutat ca poet în 1983, cu volumul *Spontaneitatea înțeleasă*. Au urmat apoi volumele *Iluzia continuă* (versuri, 1988), *La Zodiac, birjar!* (poeme în versuri și proză, 1994), *Contrabanda memoriei* (proză scurtă, 1997), *Papa Ioan Paul al II-lea și România* (în colaborare, 1999), *Marginal* (versuri, 2001), *Dialoguri și eseuri* (2001; reed. 2002), *Grația Dizgrația* (versuri, 2003), *Demonul confesiunii* (roman, 2004; reed. 2009) *Traversarea* (poeme în versuri și proză; antologie de autor, 2012) și altele. Cu poezie, proză scurtă și eseuri, autorul a apărut în antologii și almanahuri publicate în România, Australia, Bulgaria, Ungaria, Franța și Statele Unite.

Traduceri din limba franceză: Michel Tournier, *Vineri sau viața sălbatică* (Univers, 1999; reed. Humanitas, 2008); (în colaborare) Gilles Lipovetsky, *A treia femeie* (Univers, 2000); Michel Tournier, *Jurnal extim* (Humanitas, 2009).

Autorul a fost distins cu Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler de către președintele României (2008). A fost recompensat cu numeroase premii, dintre care amintim Premiul Ministerului Afacerilor Externe al Franței la Concursul internațional al nulei francofone (Paris, 1993), Premiul Asociației Scriitorilor București pentru volumul *Grația Dizgrația* (2004) și Premiul pentru poezie al Revistei *Convorbiri Literare* (Iași, 2008). Radu Sergiu Ruba a fost inclus în *Enciclopedia Who's Who România 2002 și 2009* și în *Who's Who Europa 2003*.

RADU SERGIU RUBA
O VARĂ CE NU MAI APUNE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ruba, Radu Sergiu
O vară ce nu mai apune / Radu Sergiu Ruba. –
București: Humanitas, 2014
ISBN 978-973-50-4576-0
821.135.1-34

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Mulțumiri

Dator îi sînt spiritului locului de unde vin atît personajele, cît și oamenii de condei sătmăreni care mi-au pus la îndemîină informații, documente și cărți: poetul și jurnalistul Dumitru Păcuraru, poetul George Vulturescu, dr. în istoria artei Imola Kiss, dr. Ernst Hauler cu *Istoria nemților din regiunea Sătmarului* și jurnalistul de investigație Iosif Țiproc cu volumul său despre *Vasile Blidaru, luptătorul anticomunist*.

Totodată, calde mulțumiri Magdalenei Bedrosian pentru atenția cu care a parcurs manuscrisul acestei cărți, sugerînd cele mai potrivite îndreptări, Simonei Soare-Ivănescu pentru veghea permanentă asupra textului, de la start pînă la linia de sosire, și, de asemenea, Lidiei Bodea și soției mele, Nicole, pentru reacția entuziastă la lectura primelor capitole, empatie care m-a ajutat să merg tot mai departe.

Îndatorat îi sînt și lui Gabriel Liiceanu pentru *Scrisori către fiul meu*. Este cartea care m-a convins că, spre a scoate din noi la lumină adîncimi ce dau semne de retractilitate, recursul la literatura personală poate fi o opțiune inspirată. A doua lectură a *Scrisorilor* m-a determinat să încerc mărturia care urmează.

Tuturor, viața mea va ști să le consacre o Zi a Recunoștinței.

Autorul

Cuvînt înainte

Mașina de citit

Rîndurile de față, cuvintele, literele și punctuația lor îmi sînt invizibile acum, cînd le scriu. Nevăzute îmi rămîn ele și cînd le citesc ori le recitesc. Nu scriu însă și nu citesc pe întuneric, iar frazele nu le aștern pe coli de hîrtie. Le ascult într-o limbă aproape română. Dacă aș redacta în italiană, engleză, spaniolă sau franceză, ele mi-ar vorbi fără cusur. Scriu pe claviatura unui ordinator obișnuit, unde însă fiecare tastă se prezintă vocal sub tușeu, în chiar clipa proiectării semnului ei pe ecran. Apoi, la o altă apăsare pe taste, textul astfel cules se rostește singur pe sine de la un capăt la altul sau pe fragmente, după gust și aflările omului în treaba cu pricina. Vasăzică, scrisul gravat în memoria ordinatorului, trimis prin poșta electronică sau postat pe internet, e preschimbă cît ai clipi în voce aproape naturală, fluentă narativ, cu pauze la virgulă și pusă pe retorica dictată de semnele întrebării și ale mirării. De glasul omenesc o deosebesc cîteva infirmități: absența temperaturii și a surîsului lecturii, atotputernicia pustiului emoțional, ergo, nici o bîlbă, nici un tremolo. O deosebește și o monstruoasă: prefacerea textului în voce poate ajunge la viteze uluitoare, pînă la limita de rupere a sensului, pînă la ininteligibil. Mașinii nu-i pasă, ea sporește ritmul sub imboldul transmis tastelor de buricele celor zece degete, niciodată mai puține.

Este una dintre tehnicile de scriere și de citire ale orbilor, cea mai recentă, cea mai eficientă, întemeiată pe abilitățile

„sintezei vocale“, după cum a fost botezat programul în stare de isprăvile înfățișate mai sus și a căror serie este departe de a se încheia. Așa cum și înșiruirea aici a tehnicilor de scriere ale orbilor se află abia la început. Eu m-am îndeletnicit cu vreo nouă din ele, iar viața mea de pînă acum, în tot ce are ea mai intim, mai insolit, mai adînc, e legată de aceste meșteșuguri ale întreteserii grafemelor în cuvinte vii, care să-mi poată vorbi mie și mai cu seamă altora. Fiindcă iată, în timp ce scriu, ordinatorul mi se adresează și mă confirmă printr-o voce sintetică, iar cu omul obișnuit, văzător, comunică prin tușul virtual al ecranului. Aceluiași cititor îi transmite el mesajul odată cu fila ițindu-se înnegrită din imprimantă, pe mine lăsîndu-mă undeva în urmă, în locul meșteșugarului de care marfa, odată croită, se îndepărtează – spre nostalgia lui și spre confortul altora. Nu e mai puțin adevărat că, dintr-o altă imprimantă, pe o hîrtie mai groasă, pot să scot și pentru mine textul formulat într-un sistem de puncte în relief. Mașinăria izbutește astfel ca, în orizontul acelaiași text, să antreneze auzul, văzul și pipăitul, cele trei simțuri cu acces la feluritele modalități de scriere și tipărire.

Despre toate astea am scris și am vorbit mai rar, îndeosebi în interviuri, răspunzînd la întrebări precis ținute sau în pledoarii despre accesul orbilor la cultură și mai cu seamă la educație, documente de multe ori destinate sfredelitor timpanelor bine capitonate ale autorităților. Am mai curtat tema în eseuri asupra unor creatori ai codificării și descifrării sistemelor de semne, asupra unor inventatori ai criptării și deznodării intimităților materiei. E prea puțin însă, față de rolul pe care l-au jucat în devenirea mea toate aceste moduri de codificare prin semne grafice a lumii inteligibile, precum și a penumbrelor ei înșelătoare. E nevoie pentru asta de o carte, de o poveste limpede, pe care am amînat-o prea mult, zic eu acum, dar poate că, la capătul călătoriei, voi găsi că aventura și-a ales singură ceasul potrivit.

Am ajuns la această mărturie pe un drum lung, întârziat de ezitări, de ocolișuri, de escale cu sau fără voie, de lunecări în capcane, de ieșiri anevoioase de acolo, de reveniri spre țintă din alte unghiuri, de lene și de teamă. De spus, am mai spus-o, cu abținere de la detalii însă: vederea, câtă a fost, mi-am pierdut-o pe la unsprezece ani. Iar dacă paradisul e asimilabil copilăriei înseamnă că, între cei zece și unsprezece ani ai mei, lumina Raiului a fost cea care s-a dus să asfințească undeva, nimeni nu știe unde. Copilăria, cu accidente ei paradiziace, a mai rezistat o vreme, s-a zvîrcolit, a refuzat să cedeze odată cu lumina. Dar nu există paradis în absența luminii, drept care strălucirile și curcubeiele mele de după unsprezece ani au lunecat pe alte ceruri, mai joase. Pe retina interioară s-au deplasat ele, menținându-se acolo pînă în ziua de azi. Căci omul poate să-și piardă vederea, dar nu și memoria vizibilului, funcția ochiului poate să dispară, însă nicidecum amintirea lumii arate cu privirea. În spatele pleoapelor, învie lumea ca reprezentare. Nu o văd, dar mi-o filmez spontan, mi-o reprezint pornind de la profilurile ei reale. Cel puțin la început, nu adaug nimic din propria-mi imaginație.

Am aproape doisprezece ani. Intru în grădina de flori de acasă. Cunosc toate aleile, le știu pe dinafară. Nu văd potecile, dar e ca și cum le-aș avea lipite de retină. Înaintez pe alee și ocolesc locul unde se află stropitoarea verde. Dincoace de pleoape, ea mi se arată ca fiind acolo, dar, ca să fiu sigur, întind mîna. O găsesc și am impresia că lumina nu a dispărut de tot. O reaprinde atingerea metalului cald. E vară. Înseamnă că și uriașa dalie galbenă e la locul ei, uitîndu-se la mine de pe tulpina ei scundă. O ating, iar auriul ei îmi arde privirea lăuntrică. E și mai strălucitoare acum, după mîngîiere. A doua zi, mă strecor din nou pe poteci. Stropitoarea verde îmi face cu ochiul. Întind mîna, dar nu mai e la locul știut. Merg mai departe și genunchiul drept se lovește de

un obiect metalic, gol și răsunător când îl răstorn. E stropitoare care, pe filmul meu accelerat dintr-odată, nu uită să rămână verde.

Mărturiseam adineauri că mi-a fost cumva teamă să înfrunt într-o carte tema lipsei vederii ca experiență trăită. „Este un mod de viață ca toate celelalte“, afirma pe bună dreptate Borges, numai că de aici pînă la înțelegerea calmă a fenomenului e cale lungă. Scriitorul nevăzător care astăzi, la noi, ar veni cu o asemenea mărturie suficient de insolită prin ea însăși s-ar pune în primejdia de a rămîne, în percepția mediatică și în cea a publicului, autorul unui singur subiect literar. Din motive igienice, nu aduc aici în discuție precaritatea școlară, chiar pestilențialitatea educațională a multor slujitori mass-media. Dar și jurnaliști înzestrați și aparent onorabili, interpelîndu-mă cu diverse prilejuri, se grăbesc să ocolească țintele principale ale dialogului și lunecă în curiozități biografico-senzoriale. Semnalmentul cel mai evident al apariției mele, detectabil de oricine la prima privire, e suprasolicitat, riscînd să eclipseze, ba să înghită și să mistuie întreaga-mi identitate.

Înainte de 1990, lucrurile stăteau diferit: pesemne cenzura de fond a sistemului infiltra misterios și securistic un fel de lichid de frînă în popularul instinct băgăcios. Intimitatea omului nu era asaltată, ci tratată cu precauție, cu introduceri politicoase, cu pretexte plauzibile. Am fost invitat însă mai ieri la o emisiune de televiziune cu incursiuni în viața socială și culturală, iar genericul proclama: „Lumea văzută de un orb!“ Așadar, nu de un scriitor, de un profesor, de un radiojurnalist ori, simplu, de un cetățean, repere la care se poate adăuga semnalmentul „orb“, ci de un *Zoon Exotikon*. Efectul vizat prin contrast de participiul „văzută“ nu scuză mizerabilismul rudimentarei logici oximoronice. În atari împrejurări, cînd simțul comun acuză șocurile insolitului, salvarea de moment vine de la reluarea unor truisme precum

cele ce urmează: omul, nu cel generic, ci orice om, nu este ceea ce pare, ci ceea ce devine... Devenire, desigur, în ambele sensuri: al ascensiunii sau, dimpotrivă, al drumului la vale, lin și pe nesimțite, de-a dura ori în cataracte.

Și totuși, tema cecității personale nu m-a intimidat de tot. În *Epistolar, schimb feminin de scrisori între inițialele onomastice E și A*, partea a doua din volumul de poeme *Grația Dizgrația*, am pus în gura a două domnișoare, una insolentă și altitudinară, alta iscoditoare și receptivă, speculații asupra personajului Ruba, care „e ceva șef pe acolo, pe la ei / la orbi“ și care ține să recruteze voci feminine, ceea ce, la urma urmei, înseamnă tot femei, „pentru nu știu ce fel de studio de-al lor unde se înregistrează cărți / te pui la microfon și le citești cu voce tare“. Vine vorba în *Epistolar* tot de citit și de ascultat, pe alocuri și de scris în regimul absenței vederii. Dar se intră și în labirintul imaginației orbilor și al felului lor de a visa, se urcă în acest turn al sensurilor lui Babel și se iese pe scara de incendiu.

Apoi, nu m-am putut stăpîni să nu scriu romanul *Demonul confesiunii*, foarte probabil primul din literatura română redactat cu ajutorul unei voci electronice, povestire în care apare ca personaj secundar, însă cu suficient rol catalizator, orbul Andrei Cuc.

— Bine-ai venit, măi Andrei Cuc, mă întâmpină un prieten poet din Iași, bucurîndu-mă cu dovada citirii cărții.

— Nu sînt eu, frate, e doar o parte din mine în Cucul ăla! Eu, ca și Flaubert cu Emma, sînt mai mult Eliza.

Cu toate acestea, scriitori din generația mea, unii chiar prieteni creditabili, în pofida tuturor amabilităților de context, au pregetat să abordeze *Demonul*. L-au evitat nu pentru că nu ar exista acolo cîrlige de captare a interesului de la bun început, ci deoarece, faptul l-am aflat de la unul din ei, nu-și închipuiau că Ruba e în stare să deseneze, cromatic și volumetric, configurațiile contingentului. Cu poezia, e altceva:

ea are un limbaj propriu, diferit de tranzitivitatea obligatorie a prozei, iar proza, oricît de interiorizată ar fi, are nevoie de epic, de concretul existenței reconstruite, recolorate cel puțin în convențiile sale elementare. Or, potrivit lor, poate R.S.R. să ofere mai mult decît o imagine sărăcită a realității, coborîta la al doilea sau la al treilea nivel de reflectare?... Reflectare o dată în mintea lui de parțial văzător în copilărie, apoi în memoria sa vizuală de mai tîrziu, maturizată ori nu. Sau, cel mult, ar putea R.S.R. să scoată un roman liric în virtutea experienței sale poetice, iar proza lirică nu ne interesează. Așa cum nu ne poate fi de folos, repovestită de prietenul Rubobostes, o lume descrisă de alții și reținută de el pe bucăți. Cum adică? Să ne pierdem vremea cu ce a înțeles el din fantezia altora?...

„Ce roman cinematografic!“, au exclamat alții, abstracție făcînd de biografia mea senzorială. Iar dacă propria scriere, înlănțuirea de semne vreau să zic, i-a rămas invizibilă autorului, numeroase priveliști și figuri au țîșnit din pagină ca să i se atîrne cititorului de gene. De geana lăuntrică, de bună seamă, fiindcă Victor Hugo, în timp ce-l plăsmuia pe Gavroche, nu-l contempla țopăind pe masa lui de lucru, Tolstoi nu și-a scris epopeea în chip de spiriduș strecurat în coafura Annei Karenina și purtat de ea pretutindeni, iar Rebreanu nu a ținut el de coada sapei cu care George l-a altoit în cap pe Ion. Asta ca să nu mai vorbim de Cervantes care, inventînd risipa de drumuri de-a lungul și de-a latul Spaniei, nu încăpea cu Don Quijote pe aceeași mîrțoagă și nici cu Sancho pe același măgar.

O lumină fosilă

În internatul unei școli pentru orbi, dispariția brumei de vedere a cîte unui copil ține mai curînd de banalitatea supărătoare, de sîcîielile previzibilului:

— Ați auzit? A orbit Mircea de la C!

— Păi, asta-i veche de două săptămîni. Iar pînă duminică, cred că orbește și Vasile de la A. Ba nici Ruby de la noi nu se întoarce în regulă din vacanță, prea pipăie totul în jurul lui în ultima vreme...

Bănuiseră cu temei. Mă tem că cel din urmă crîmpei de lume pe care l-am zărit a fost un dar al apei mării. Nu îndrăznesc să spun că am văzut marea, ci doar reflectarea tăioasă a soarelui din undele ei. Intrat în apă aproape de mal, încovoindu-mă și aplecîndu-mă, expunîndu-mă valurilor care-mi intrau în nări, izbuteam uneori să mai prind cu un colț de retină această rază. Nu-mi mai amintesc cum îmi reușea, pare-se că eram tare caraghios. Mă prefăceam că mă lansez înot în apă pînă-n brîu și, răsucindu-mă cumva, captam reflexul luminii, o senzație suficient de intensă ca să mă mai bucure. Îmi doream atît de mult să nu pierd această comoară, încît devenisem, prin desele mele contorsionări, o curiozitate pentru ceilalți copii. Mama m-a scos de cîteva ori afară, îndemnîndu-mă să mai stau de vorbă pe plajă cu fata unei doamne din Tîrgoviște cu care ne împrieteniserăm și să-i povestesc istorii cu profesorii mei de la Cluj.

Ne luase mama, în vara aceea a lui 1965, pe mine și pe sora mea, Lia, și ne dusesese la Eforie Sud. Aici mi-a incendiat retina și mi s-a cristalizat pentru totdeauna în memorie cel din urmă rest de lume, de spațiu, de cosmos, o linie de aur, găsită cu greu și pierdută îndată, o rază indirectă, deviată, adierea unei răsfrîngerii. Era prin luna august. În a doua jumătate a lui septembrie, cu siguranță, nu mai vedeam nimic, dar faptul nu-l înțelegeam pe deplin. Aveam să-l pricep curînd, într-o după-amiază, în curtea școlii pentru orbi din Cluj, cînd m-am luat la întrecere la fugă cu alți băieți, cu toții simțind că păstrăm urme de lumină între gene. Alergam în direcția clădirii școlii. Ceilalți s-au oprit la linia de sosire, în schimb, eu am scăpat mai departe, intrînd cu tot avîntul în zid. Cîștigasem, dar ce folos!... Cabinetul medical, după ce m-a pansat, m-a dat în grija unui băiat mai mare, care să mă ducă la spital. Deschiderile răniilor au fost prinse în copci, port și astăzi semnul în mijlocul frunții.

— Ruba a vrut să dărîme clădirea școlii cu capul, dar capul lui s-a dovedit mai slab! se rîdea pe seama mea la acel început de trimestru.

Numai că din privirea mea, cea venită de departe, lumea nu dispăruse. Vorbeam cu colegii, simțind că le disting trăsăturile: cutare era tot roșu în obraji, celălalt negricios, profesorul Secășan apărea îmbrăcat întotdeauna în halat alb, cel de matematică într-un costum gri, iar doamna de botanică purta o eșarfă cu mari pete galbene, care-mi plăcea mult. Totul plutea scăldat în lumina de amurg a unei veri nespuse de strălucitoare. Cicatricea din frunte mă incomoda, copcile fuseseră extrase, dar rămăsese o umflătură pe care o cercețam mereu cu degetele. Oglinzi nu aveam la îndemînă, însă începeam să înțeleg și fără ele. Iar într-o dimineață, m-am trezit la patru și jumătate, atîta îmi arăta ceasul meu cu puncte

în relief în chip de cifre, discret și fidel, nici o piedică să-l cercetezi cu degetele pe întuneric. Sub pleoape însă, aceeași inundație, o amurgire fără sfârșit. Era mijloc de noiembrie și vara din ochiul meu ciudat și invizibil, ascuns, nu dispăruse. Nici șalul galben de la gîtul profesoarei mele favorite nu se îndepărtase de chipul ei, nici halatul de doctor al dascălului Sorin Secășan și nici pantofii lui roșietici, lucitori de te puteai oglindi în ei, nu-și schimbaseră stăpînul. Colegii mei, la rîndul lor, nu-și înlocuiau îmbrăcămintea de la o zi la alta, dar ei măcar erau supușii uniformei școlare. Totuși, parcă-i vedeam jucîndu-se cu aceleași obiecte: unul cu un briceag, altul cu un fluier mut, al treilea cu o bilă legată de un fir. Într-o pauză, am întins mîna să ating bila. Băiatul ținea în mînă un tub răsucit din hîrtie. M-a plesnit cu el peste degete, crezînd că voiam să i-l iau. Spre iarnă, mă dumiriserem: vederea se ascunsese, plecase de tot. În schimb, rămăsesese undeva în mine, nu-mi dădeam seama unde, vara aceea în nesfîrșită scăpătare, străpunsă uneori de tăișul razei de la marginea mării, ultimul fulger care-mi trecuse pe dinainte, tîrînd cu el întreaga lume. Căci, de atunci încoace, totul a fost să fie închipuire.

În vara lui '65, la Eforie Sud, m-am întîlnit nu numai cu cea din urmă pentru mine răsfrîngere de lumină a spațiului, cel ce ne-nconjoară cu plinurile și cu golurile sale pînă la capătul capătului, m-am întîlnit tot acolo și cu timpul... Cu timpul istoriei. Nu aveam de unde să știu atunci, dar am aflat mai tîrziu, că orașelul se numise o vreme Vasile Roaită, iar între cele două războaie, purtase numele poetei Carmen Sylva, regina care întemeiase la București Așezămîntul orbilor Vatra Luminoasă. Acolo, la Vatra Luminoasă, împotriva tuturor așteptărilor, aveam să ajung și eu, prin 1978, să creștez pe răboj *Munci și zile*, predîndu-le tinerilor orbi limba în care poeta scrisese *Les pensées d'une Reine*.

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	5
<i>Cuvînt înainte</i> , Mașina de citit	7
O lumină fosilă	13
Valea Măriei	19
Cărțile bătrînului Weisz	31
Lacrima de cerneală	41
Cei doi deportați	53
De două ori Clara și o dată fata din Bagdad	69
Între Sfatul Popular și miliție	79
Floarea Nodului	98
Prima traversare	106
Arhivele insulei Ellis	119
Rivulus Dominarum	126
Marea Șvabă	137
Mireasa poetului, statuia episcopului și stafia prințesei	146
Cuibul de barză	156
Femeile altei dimensiuni	161
Ochiul din vis	170
Satul cu minunea	180
O cățea albă	193
Jos de pe Pămînt	199
Braga și petrolul	215
Înainte de a trece dincolo	221
Zînele lui Zarathustra	239
<i>Epilog</i>	253